

NÄR HELA
SOCKNEN BRANN

Olle Högstrand

SAGA
EGMONT

NÄR HELA SOCKNEN BRANN

Olle Högstrand

Olle Högstrand

När hela socknen brann
En roman för ungdom

Saga

När hela socknen brann

Omslagsfoto: Christopher Campbell via Unsplash och Atle Mo via Unspalsh

Copyright © 1979, 2018 Olle Högstrand och SAGA Egmont, an imprint of Lindhardt og Ringhof A/S Copenhagen

All rights reserved

ISBN: 9788726115277

1. E-boksutgåva, 2018

Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt med författaren.

Lindhardtogringhof.dk

Saga är ett förlag i Lindhardt og Ringhof, ett förlag inom Egmont-koncernen

*Till Kari
För all hjälp
och värdefull kritik*

Prästgården

Det var tidigt på morgonen en dag i slutet av december i nådens år 1644.

Den gamla prästgården låg och kurade under Huksfjället när nordanvinden kom ylande längs älvdalen långt uppifrån Åslanda, Lian, Långelanda och Ström. I den oländiga skogen kring Kaknatten försökte en vargflock att överrösta vädrets makter.

Det lyckades inte.

I prästgårdsstallet höll äldste drängen Bryngel och lilldrängen Daniel på med morgonarbetet. Daniel var på dåligt humör.

— Flytta på dig din gamla häxa, vrålade han och klappade till ett svart sto över baken.

Hästen frustade till och flyttade på sig ett par tum.

— Akta märren, förmanade honom Bryngel. Du vet ju att hon ska föla i sommar om Gud vill.

Daniel stirrade på sin äldre kamrat som knappt syntes i det sparsamma ljuset från den gamla överblivna talgdanken från kyrkan.

— Hon är bara vrång, sade Daniel.

Bryngel hävde ut en skovel genom den lilla gluggen till gödselhögen.

— Nejdå, det är hon inte. Det är bara du som tycks vara på dåligt humör idag. Är det något särskilt?

Daniel pustade när han gjorde rent åt märren.

— Nej, det är ingenting, svarade han trumpet.

Bryngel fortsatte träget med sitt tunga arbete. Han var krum i ryggen redan tidigare. Nu gick han nästan

dubbelböjd. Han kved till lite när han rätade på sig.

— Jag undrar det jag, sade han till slut. Är det för arbetsamt här på prästgårn, tycker du?

— Det är väl inte så farligt.

— Kanske inte det, men det vore väl inte så underligt i så fall. Du har ju inte fyllt 14 år än om jag minns rätt. Och då kan det fresta på med hårt arbete.

— Det var värre hemma.

Men talade han verkligen sanning nu. Hade han slitit värre hemma? Ja kanske, men på ett annat sätt.

— Jag kan tänka mig att du har haft det arbetsamt tidigare också, men du kan ju bli trött av arbetet här för den skull. Inte är det det lättaste här i världen att ta sig ur fällbänken i svinottan och gå till stallet. Och har man sen ont i ryggen blir det etter värre.

Daniel tittade förvånat på Bryngel.

— Jag har väl inte ont i ryggen, sade han.

Det blänkte till när Bryngel log. Trots att han var så gammal hade han fortfarande praktiskt taget varenda tand kvar.

— Nej, jag tror inte att du har ont i ryggen, Daniel, men det har jag.

Daniel började ångra sitt utbrott nyss mot hästen. Han strök henne över nosen med ena handen och ryckte henne kärvänligt i pannluggen med den andra.

— Såja, Sola, sade han. Såja.

Han tog ett par steg i stegen upp till loftet och ryckte ner lite hö som han lade i Solas spilta.

— Här har du din hötapp, sade han till henne. Du Bryngel!

— Ja?

— Du sa att du har ont i ryggen. Kanske farmor har nånting som kan lindra värken.

Daniel såg att Bryngel på något underligt sätt blev rakare i ryggen än tidigare. Det var som om Daniels ord på en enda gång gjort honom mycket bättre och förjagat de svåra smärtorna.

— Tror du verkligen det men . . .

Daniel bet ihop tänderna.

— Är du rädd för vad folk säger om henne?

Bryngel kom lite närmare. Han torkade sig i pannan med underärmen på tröjan.

— Ja, man hör ju så mycket, Daniel. Och nu när jag är städslad här hos prästen kanske han inte vill att jag går till . . . ja . . .

— Till Store-Brita, menar du? fyllde Daniel i.

Bryngel stod där med de väldiga händerna hängande längs sidan.

— Det var inte jag som sa det.

— Nej, nej. Hon är inte farlig, Bryngel. Hon är snäll och vet förfärligt mycket.

Redan när de orden hade lämnat munnen visste Daniel med sig att de kunde missförstås. Det begrep han utan vidare med tanke på vad folk brukade säga om farmor.

Bryngel bekräftade att Daniels misstankar inte var ogrundade.

— Ja, det är just det, sade Bryngel. Det är just det. Brita har alltid vetat så mycket.

När han sagt det började Bryngel att ägna sig åt arbetet i stallet med en väldig iver.

Daniel följde efter honom.

— Du tror väl ändå inte på fullt allvar att det är nåt konstigt med henne. Att hon skulle vara i förbund med Den Grå eller nåt sånt. Det kan du väl aldrig mena, Bryngel?

Bryngel vände sig hastigt mot Daniel. Det var svårt att se i mörkret, men nog tyckte Daniel att Bryngel såg nästan vädjande på honom. Men kanske berodde det på att Daniel

så gärna ville tro att Bryngel inte tänkte något ont om farmor. Farmor som alltid var så snäll!

— Jag vet inte, suckade Bryngel. Det finns så mycket elakt mellan himmel och jord. Det är bäst att vara försiktig.

— Du börjar bli gammal, Bryngel. Det är med dig själv du ska vara försiktig, och det är du om du låter farmor hjälpa dig med ryggen.

Bryngel tog skoveln och slängde ut lite halmströ till hästarna.

— Jag ska grunna på saken, sade han.

— Ja, gör det, Bryngel, men inte för länge. Du blir ju bara krokigare och krokigare i ryggen, och hur ska det gå när du inte orkar med arbetet längre?

— En ska inte klaga, Daniel, och prästen är snäll. Han tar nog hand om mig även om jag inte skulle orka med lika bra som förr.

— Det är väl bättre om du blir bra.

Än en gång rätade Bryngel på ryggen. Daniel ställde in en hink vatten till stoet som läppjade försiktigt. En råtta kilade snabbt över golvet. Daniel kunde inte låta bli att rysa till. Han tyckte intensivt illa om råttor — och ormar förstås. Han skulle aldrig glömma en gång när han var liten och han var nära att trampa på en huggorm som låg och solade sig på den stora hällen utanför förstun.

— Nog är det väl bättre att du blir bra? tjatade Daniel.

— Jo, jo, det får vara hur det vill med den saken. Jag har ju sagt att jag ska grunna på det.

En kall vindkåre drog fram över golvet och rörde upp damm och hö. Det var dörren som öppnades. Där stod pigan Böret som kom från Furskog och var jämnårig med Daniel.

— Usch, vad kallt det är ute! sade hon.

— Och ändå nått och jämnt slädföre, sade Bryngel. Det kan bli en farlig vinter det här och en knaper vår.

— Du är en olyckskorp, Bryngel, sade Daniel. Du kan ju inte veta ett dugg hur vintern ska bli och ändå mindre vårn.

— Jag känner det i benen, invände Bryngel.

Böret hostade ett par gånger.

— Ni får mat om ni kommer in, sade hon.

Daniel kände att det skulle bli gott med mat.

— Vad får vi?

Böret stirrade förbluffat på honom. Daniel förstod också att han sagt något dumt. Någon större variation brukade det ju inte vara i kosten. Men orden hade bara halkat ur honom.

— Vad vi får? Saltsill och en sup förstås. Vad trodde du? Rågmjölsgrot med sötmjök och en smörklick kanske.

Böret var hånfull i rösten. Daniel vände sig bort. Han hade ju inte alls menat att vara dum mot Böret.

— Det var väl sån mat du var van vid hemifrån, fortsatte hon obarmhärtigt.

Daniel ville säga att det inte alls var så, men han kunde inte förmå sig att få fram ett enda ord. I stället blev det gamle Bryngel som kom till hans försvar.

— Ta inte i så, Böret. Daniel har väl lov att fråga.

— Men nog vet han väl vad det är för mat! Det är ju samma förning dag ut och dag in.

— För det kan han väl få fråga.

Böret såg ut som hon ville protestera men det tordes hon inte. En trettonårig piga fick inte sätta sig upp mot den äldste drängen på gården. Det skulle inte alls passa sig.

Nej, det skulle det inte göra, tänkte Böret.

— Kom nu och ät i alla fall, sade hon lite vresigt. Vi har inte hela dagen på oss inte.

Daniel tänkte ett ögonblick efter. Vad kunde klockan egentligen vara? Halv sex kanske! Hur man än såg på det så var dagen inte särskilt långt liden än. Men själv hade han redan varit uppe och i arbete mer än en timme.

Bryngel öppnade stalldörren och släppte ut de båda andra. Sedan drog han ordentligt igen den låga dörren och sköt för låset. Daniel ruggade till när han kom ut i morgonkyllan från den angenäma värmen i stallet.

— Fryser du? frågade Böret.

Daniel svarade inte. Han ville inte tala med henne.

— Behöver du en ny tröja får du väl säga till prästen, sade hon. Han vill inte att vi ska gå här och frysa.

Daniel sade fortfarande ingenting. Han sparkade till en snökoka så att den for in i fjusväggen med en smäll. En stor katt som hade legat där och lurat på en råtta for upp med en häftig jamning. Sedan slank han iväg som ett svart streck under ladugården.

Utanför själva prästgården sopade de ordentligt av sig snö och smuts med björkkvasten som stod redo på trappan. De kom in i köket och satte sig omedelbart till bords. Supen brände till i strupen, men samtidigt värmdes brännvinet skönt i magen. Sedan satte Daniel tänderna i saltsillen med stor aptit. Snart var den uppäten.

Den andra lillpiggen Kersti stötte honom i sidan med armbågen.

— Jag har lite ont i magen, sade hon. Vill du ha lite av min sill kanske?

Det tackade han inte nej till. Snabbt slafsade han i sig den bit som Kersti gav honom. Han såg att hon uppmärksamt betraktade honom.

— Jag är så rädd, sade hon tyst.

— Rädd? Vad då för? För näcken i Kyrkerudsforsen kanske? Men han tar sig inte upp genom isen.

Daniel blev lite ledsen då han märkte att Kersti verkligen var rädd.

— Var inte dum nu, Daniel!

Han sänkte ytterligare rösten. Hon gjorde en huvudrörelse mot rummet där prästen och hans familj sov.

— Tror du att de sover därinne än? frågade hon.

— Det vet du väl att de gör, svarade Daniel. De går ju aldrig upp före sex.

Och sedan efter en liten paus.

— Du sa aldrig vad du var rädd för.

Kersti sög upp det återstående sillspadet med en brödbit. Hon tuggade eftertänksamt.

— Jag hörde att de pratade med varann när jag gjorde i ordning för natten, sade hon.

— Det var väl ingenting att vara rädd för.

— Tyst nu, sade hon. Jo, de sa att dansken har gått in i Sverige uppe vid Eda och är på väg nedåt. Han kanske är här om ett par dagar, sa de. Då förstår du väl att jag är väldigt rädd.

Ja, det gjorde han verkligen. Han hade alltid varit rädd för krig. Innan hans far dog hade han varit särskilt rädd. Han hade ju varit soldat, och Daniel kunde aldrig frigöra sig från misstanken att fadern ville tillbaka till det livet igen. Daniel förstod inte riktigt varför han tänkte så, men samtidigt var han helt säker på sin sak.

Kersti väckte honom ur hans tankar.

— Vad tänker du på, Daniel?

— Ingenting, svarade Daniel, men det var ju inte sanning.

— Det gör du visst det.

Daniel såg sig hastigt om för att kontrollera om de övriga hörde vad han och Kersti talade om. Nej, det verkade inte så. De var tydligen upptagna av dagens kommande sysslor ute och inne.

— Jag tänkte bara på mor och småjantorna, sade han. De bor ju uppe i Djuv alldeles på gränsen till Karlanda och det är den vägen dansken kommer.

— Det kanske inte är så farligt, sade Kersti. Och din mor bor ju på själva skogen och där går de nog inte.

— Jag hoppas det.

Men han var själv medveten om att det var en förhoppning. Han hade hört av de gamla hur det gick till när dansken drog fram. På Erik XIV:s tid brände de allt: Högerud, Lian, Långelanda, Näs, Nästebacka, Prästgården — Daniel rös till — Sillegårdsed, Strand, Sörström, Norström, Ulvestad, Våxlanda, Åslanda och Öna. Den gången brände de visst inte Djuv men de rövade bort allt vad som fanns av djur och annat matnyttigt.

— Du får väl be Gud hjälpa dig, sade Kersti.

— Tror du att det hjälper då? frågade Daniel utan att tänka sig för.

— Daniel!

Kersti lät livrädd.

— Tänk om han därinne hör dig, lade hon till.

Daniel var lite rädd för att hon hade rätt, men det ville han inte för allt i världen låtsas om — allra minst för Kersti.

— Inte bryr han sig om vad en lilldräng säger, sade han.

— Mig har han i alla fall pratat med, invände hon.

— Du ja! Du är ju flicka.

— Nu ska du inte vara dum!

Daniel sade inget mer. Han skämdes lite för det där sista om att Kersti var flicka. Visst fanns det husbönder som lät pigorna få fördelar om de följde med upp på hörännet eller på en utäga, men sådana var ju varken prästen eller Kersti.

Han ryckte till liksom alla de andra när dörren till prästfamiljens sovrum överraskande öppnades och kyrkoherden i Silbodals och Vårviks församlingars pastorat trädde ut.

Nicolaus Benedicti, som en gång i världen hade hetat Nils Bengtsson när han föddes i Svanskog ner mot Dalslandsgränsen, var Silbodals förste kyrkoherde. För drygt fyra år sedan kom han till socknen. Det var bara några månader sedan han fått sin nya kyrka färdig i stället

för den gamla som var så fallfärdig att folk knappast vågade sitta där under Zacharias Reinholdius och hans svärson Ivarus Magnis ändlösa predikningar.

— Godmorgon allihop, sade den högreste prästen till husfolket.

Daniel och alla de andra mumlade något till svar.

— Jag har något allvarligt att berätta för er, mina kära barn, fortsatte kyrkoherden.

Jag är inte hans barn, tänkte Daniel. Jag är fars barn — och mors också.

Daniel vände sig hastigt till Kersti.

— Nu berättar han om dansken.

Tvärs över rummet såg han att prästen tittade på honom. Kersti stirrade rakt fram. Hade hon hört Daniels anmärkning så låtsades hon då inte om den.

— Var det någon som sa något? undrade prästen, och Daniel kände att han rodnade långt ner på halsen. Inte det! Alltnog, Herren har i sin outgrundlighet beslutat att låta oss undergå ännu en prövning. I går fick jag underrättelse om att danska och norska styrkor under ståthållaren i Norge, Hannibal Sehested, har brutit in i Sverige vid Eda och nu rycker de söderut mot våra trakter.

Alla ojade sig. Daniel också, fast han inte riktigt kunde begripa varför. Han visste ju redan om att dansken var på väg.

— Vi vet att dessa prövningar är ett syndastraff från Den Allsmäktige, fortsatte kyrkoherden. Jag föreslår därför att ni förenar er med mig i en bön om Herrens misskund.

Han harklade sig högljutt.

— Barmhärtige, Herre Gud. Du som vet våra missgärningar och känner alla våra syndiga tankar, se till oss och bespara oss krigets härjningar. Amen!

— Amen, instämde alla de övriga.

— Jag undrar om den där Hannibal bryr sig om det jag,
viskade Daniel till Kersti.